

Baja a török időkben egy világutazó szemével, avagy városunk Evlia Cselebi útleírásában

ör nagy tűz
Kálman té-
lt ki, és ki-
nagtárt, is-
ott, amikor
k. De nem

Ismét tűz
mai Árpád
rkánál.)
k szomorú
lódása és
ennek hála-
atát elfog-
t tépték, s
vonszolták
ot, verték,
júl az ura-
e zárták, s
logra fény-
tal okozott
álló, 54 ól,

piromániát.
a a gyűjto-
at, feszült-

volt, mely
hetében a
in. A felső-
éjjel 11 óra
kinél csap-
zonnyal a
Fokozta a
sszantartó
gközelíteni
orróság. A
hattak. Át-
kra fekvő
közsegre.
Q ház esett
ékezik egy
jált feleba-
bátorsága
zta végze-
halt bele,
juk alá.

rmkori ma-
ik jelentős
zeneszer-
s megalko-
ban:

ig hat esz-
gelégedet-
s utóján éj-
onomat el-
s 375 ház

világ, ma-
ikus hang-
ja és sze-

egyezik a
és Rózsa-
magyará-
ték be az
be, Rózsa-
ésőbb írta

volt, a há-
nyagokból
tt, a szom-
gymástól a
rinyi János
Történetek
ul a főszol-
terhe mel-
rokkban és
alkalmaz-
jeliőröket,
oteles volt
zt mutatta,
eredmény-

Gál Zoltán

Az Evlia Cselebi által közölt adatok először Karácsony Imre fordításában jelentek meg 1904 és 1908 között két kötetben, "Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai" címen (a cikkben közölt forrásrészlet ebből a könyvből való - A. I.). A könyvet 1985-ben a Gondolat Kiadó újra kiadta. Cselebi részletesen mutatja be Baja várát és a vármegye más várait. A forrás közlése már 1908-ban megtörtént, a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat évkönyvében. Trencsényi Károly állította össze a forrást "Bácska a török hódoltság korában" címen, amit egy rövid bevezetővel és jegyzetekkel látott el. Cikkünkben a 17. századi Baja látható, a török világutazó, Evlia Cselebi szemével.

Ki is volt, ez a török utazó - tehetjük fel jogosan a kérdést -, aki eljutott hazánkba és leírást adott városunkról is? Evlia Cselebi 1611-ben Konstantinápolyban született. Apja II. Szulejmán oldalán részt vett Buda 1544-es török elfoglalásánál, de ott volt 1566-ban Szigetvárnál is. Az ifjú Evlia Konstantinápolyban nevelkedett, és rendkívüli érdeklődést mutatott a nyelvek, a történelem és földrajzi tudományok iránt. Mivel nagybátyja, Ahmed Melek pasa nagyvezír volt a Portánál, így kora ifúságától kitűnő kapcsolatrendszert alakított ki Evlia korszakának neves személyiségeivel. Az Oszmán Birodalom számos vezetőjének volt a bizalmasa. Így gyakran küldték bizalmi jellegű és hivatalos küldetésekre is, de diplomáciai feladatokat is ellátott időnként. Beutazta Európát, Ázsiát és Afrikát. Utazásairól egy tíz kötetre rügő könyvet írt. Az V., VI. és VII. kötetek tartalmazzák a magyarországi utazásait. Az útleírása fontos forrása a bácskai városoknak és váraknak.

Mikor járt Baján Evlia Cselebi? A kérdés jogos, mert eddig több téves információ jelent meg az évszámról. Két dátum forog a köztudatban: az egyik az 1666-os, a másik pedig 1664-es. Baját azonban 1665-ben tekintette meg, amikor a budai pasa megbízta a budai, a temesvári és a váradi vilájetekben néhány szandzsák felülvizsgálata. Erről az 1908-ban megjelent második kötet számolt be. Az újabb kötet születéséről a második kötet előszavában a következőket írta Karácsony Imre: "Konstantinápolyi időzésem alatt, alkalmam nyílt a mecsetek és derviskolostorok könyvtáraiban őrzött kéziratok átvizsgálására. Első sorban Evlia Cselebi kéziratok művei érdekelték s meglepődéssel láttam, hogy a kéziratok hetedik kötetének túlnyomó része még mindig Magyarországról szól s főképp az 1664. és 1665. évi események leírásával foglalkozik. Cél szerűnek látszott tehát ennek a résznek lefordítása is, a már megjelent kötet kiegészítésére." A fentebb említett 1665-ös év a pontos dátum. A várak felülvizsgálatakor Evlia Cselebi nem sokkal Baja után Váradra is eljutott. A váradi látogatásról a könyvben a következő információ található: "Mikor a törökök 1660-ban elfoglalták Váradot, Evlia Cselebi jelen volt az ostromnál s annak történetét mint szemtanú mondja el. (...) Most öt esztendő múltával (tehát 1665-ben - A. I.) Váradra jött Evlia Cselebi, hogy azt, mint már török várost megnézzék és leírja. (...) Mivel ugyanabban az esztendőben járt Baján és Váradon, így csak az 1665-ös bajai látogatása lehetséges.

A korszakra jellemző volt, hogy időközönként joklamadsit küldtek ki, akinek fe-

ladata abból állt, hogy a szandzsákok területén lévő várakat meglátogatta. A joklamadsit ezen látogatások alkalmával felmérte, hogy az erődtítmények milyen állapotban vannak, de azt is vizsgálta, hogy a meghatározott számú helyőrség a várban tartózkodik-e. A joklamadsik feladata csak alkalmi jellegű volt, és rendszeres fizetést sem kaptak ezért. A foglalkozásuk azonban igen jövedelmező volt, mivel a várparancsnokoktól gyakran kaptak pénzt úti-költségre és ajándékkal is bőven ellátták őket, így gyakran festettek jobb képet a valóságosnál egy-egy várról. Evlia Cselebi is ilyen joklamadsik megbízatást teljesítve jutott el Baja várába. A várak felülvizsgálását a Duna-Tisza közti vidéken kezdte meg, amely során eljutott Hatvan, Szolnok, Csongrád, Kecskemét, Jankovác (ma Jánoshalma - A. I.), Kalocsa, Zombor, Erdőd, Bács, Futak, Kovila, Titel, Zenta, Szabadka, Martonos és Szeged várakba. Evlia Cselebi így látta a korabeli Baját: "Baja vára. Régi vár a szegedi szandzsák területén, a Duna folyó partján. Százötven ákcse fizetésű járási hely; várparancsnoka, nyolcvan katonája, számvévője, adófelügyelője, vámfelügyelője és építészeti ágája van. Vára a Duna partján erős vár, nagy kikötővel. Bácska és Láska vilájeteknek nagy kikötője lévén e hely jövedelme kilenc jük ákcse, amely az egri katonasághoz. E várossal szemközt a Duna partján Báta kikötője van. A vár alakja. Kettős palánkfal kerítésű, négyszögű, szépen rendezett erődtítmény. A belső várban két mihrábja van, melyek közül a Szinán pasa dzsámija a régi időben templom volt; ennek egy vékony minaret tornya van. Van egy Ogrun-kapuja s egy nyugatra néző Nagy kapuja. A kétségbe vonhatatlan prófétának törvénye szerint való törvényszék e kapun belül van. A belső várban ötven deszkaházon és tizenöt bolton kívül más építészeti munka nincs. A kapun kívül levő nagy külváros is tömésfal kerítésű palánka, melyben háromszáz alacsonyabb-magasabb deszkatejű csinos, erős ház van. Van egy mecsetje, egy kolostora, egy medreszéje, egy elemi iskolája, egy fogadója, egy fürdője, százötven boltja. Kikötőhely lévén, lakói gazdagok és nagyon barátságosak. E város utcái mind deszkaburkolatúak, mivel földje lapályos és mocsaras. Ennek is két kapuja van: egyik a Révkapu, mely nyugatra nyílik, a másik a délkeleti irányban a Zombor városába vezető úton van. A révfőnél van a temető. Ugyanott a révfőnél van a vámfelügyelő háza is. E kikötő tájékán minaret magasságú domb van, honnét lefelé nézni sem mer az ember. E várat megvizsgálván, százötven társat vettem magam mellé és délkelet felé 8 óráig menve Zombor városába érkezünk."

Evlia Cselebi beszámolója az egyetlen komolyabb forrás a török időszakból, amely Bajáról részletesen beszámol, ezért meg kell becsülni. Baja török-kori emlékei ma már nem láthatóak, így csak képzeletünkben láthatjuk az akkori Baját. A korszakban városunk is betagozódt az Oszmán Birodalom közigazgatásába: a budai vilájetbe és ezen belül a szegedi szandzsákba tartozott és bajai nahije-ként kisebb közigazgatási központként funkcionált.

Albert
Iván